

21. Там само. – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 133. – Арк. 1-1зв.
22. Там само. – Ф. 1092. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 17.
23. Там само. – Ф. 2192. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 194; Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 68; Ф. 2188. – Оп. 1. – Спр. 272. – Арк. 56-56зв.
24. Там само. – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 91. – Арк. 12.
25. Бібліотека Народова в Варшаві. Відділ мікрофільмів (далі – БНВ). – Спр. 69011. – Арк. 313.
26. Там само. – Арк. 316, 424.

Резюме

В статье сделана попытка проанализировать сформированное в массовом сознании населения Правобережной Украины отношение к власти УНР в 1918–1920 гг.

Ключевые слова: власть, население, Директория УНР, большевики.

Одержано 1 вересня 2011 року

УДК 94(477.43)“1922”+929>82-94

А.А.Трембіцький

Кривавий Йорданський святвечір 1922 року в Кам'янці-Подільському

У статті на підставі спогадів колишнього учасника подій Михайла Шахновича розкрито деякі аспекти більшовицьких зlodіян в Йорданський святвечір у Кам'янці-Подільському в січні 1922 року.

Ключові слова: Михайло Шахнович, Кам'янець-Подільський, Йорданський святвечір, 1922 рік.

Історію більшовицьких зlodіян на теренах подільського краю міжвоєнних років ХХ ст., ще й досі повністю не розкрито і не висвітлена. Тому спогади тих, хто на собі відчув весь “гуманізм” тоталітарного режиму, на думку відомого дослідника-етнографа Олекси Воропая, займають “одне з найповажніших місць, бо ж, як відомо, справжнє життя завжди цікавіше, ніж вигадане”, – адже автори мемуарів у “формі спогадів, записок чи щоденника” передають “новому поколінню свій власний життєвий досвід в

ділянці літературній, політичній, чи громадській”¹. Загалом, українська діаспорна література “збагатилась кількома надзвичайно цінними і цікавими спогадами” людей, що “брали участь у Визвольних змаганнях цих часів, – це цінні скарби нашої мемуарної літератури, що розповідає новим поколінням про те, як жили і боролись старші за визволення нашої батьківщини – України”, – писав О.Воропай². Саме тому, для повноцінного висвітлення історії 20-х років ХХ ст. міста Кам’янця-Подільського, значну цінність представляють спогади Михайла Шахновича, опубліковані ним в україномовному часопису української діаспори “Свобода” (1962)³.

Відомий громадський діяч Галичини в міжвоєнний період та після воєнної української діаспори в США, адвокат і нотаріус, Михайло Шахнович народився 15 листопада 1888 р. у містечку Гусятин (Тернопільська область – авт.)⁴. У листопаді 1918 – червні 1919 рр. був повітовим комісаром цивільної управи у політичному повіті Гусятин-Копичиці та у судових округах ЗУНР-ЗОУНР цього ж повіту. На початку 20-х років, після поразки Визвольних змагань українського народу 1917–1920 років і встановлення на теренах Галичини польської влади, він і вся його родина переслідувалися й тому був змушений переховуватися в Кам’янці-Подільському⁵. В 30-х роках він стає головою повітового Комітету УНДО, а в роки Другої світової війни – головою Округного Допомогового Комітету в Кам’янці-Струмилівій. Після Другої світової війни емігрував у США⁶, де активно включився в громадсько-політичне життя української громади Нью-Йорку. Був доволітнім головою Товариського суду Головної Управи Об’єднання Українців Америки “Самопоміч”⁷, головою УНДО Нью-Йорку і Контрольної комісії федеральної кооперативи “Самопоміч”, членом Товариського суду Товариства правників-українців в Америці та Об’єднання Прихильників Української Народної Республіки⁸, активним діячем Державного Центру УНР⁹.

Визначний політичний, культурно-суспільний і кооперативний діяч на Батьківщині та еміграції¹⁰, один з провідних кооператорів Михайло Шахнович помер 15 вересня 1964 р. від “удару серця після перебутої важкої недуги”¹¹. Після відбуття 17, 18 і 19 вересня похоронних відправ¹², похований в українському православному центрі в Банд-Бруці (South Bound Brook, New Tersey, США)¹³, поряд з відомими подолянами Оленою Чехівською (Сіцинською), Володимиром Січинським, Віктором Приходьком та ін.

Спогади учасника безпосередніх кривавих подій 1922 р. Михайла Шахновича в Кам’янці-Подільському дають нам можливість “дивитись на описані події з певної перспективи, охопити більший відрізок часу та ана-

лізувати події з точки зору його ідейної концепції”. Крім того, у його спогадах про Йорданський святвечір є значні “можливості для відбору, відсіву подій, а це те, що значно підвищує якість і актуальність кожного твору”¹⁴.

Саме тому, враховуючи актуальність і значення для сучасних дослідників української історії 20-х років ХХ ст. маловідомих спогадів Михайла Шахновича і з метою їх введення в науковий обіг та надання можливостей широкому колу істориків і краєзнавців використовувати їх у своїх дослідженнях, вони подаються нами повністю із збереженням стилю автора.

Михайло Шахнович

Кривавий Йордан сорок років тому

“Щедрий Вечір, добрий вечір, добрим людям на здоров’я!...” – гомонів спів на вулицях Кам’янець-Подільського, а сніг скрипів під ногами молодих щедрівників.

Щедрівки і сам Щедрий Вечір викликали в мене милі спомини з молодечих літ, а потім сумні рефлексії з сучасності. Пригадав собі радісні моменти під час Свята Йордану із часів австрійської влади в Галичині. Тоді в пограничних громадах над Збручем, і в повітовім місті Гусятині, по австрійській і “російській” сторонах відбувався Йордан з великою парадом.

Тоді то католицькі й православні українці святкували Йордан, молилися та Бога хвалили, дружньо браталися, й взаємно гостились. В день Йордану дозволено було переходити через Збруч без перепустки.

То були часи правдивого об’єднання, взаємної пошани й братньої любови українців, без різниці віровизнання і державної приналежності.

Але після пригадки цих радісних хвиль і світлих картин з минулих літ прийшли сумні спомини й думки з кривавої дійсності. Щедрівка про “бідну вдову” пригадала мені мою стареньку матір, також “бідну вдову”, та мою родину. Лишив я їх вдома, бо мусів утікати від знущання і пацифікації польської поліції, за Листопадовий Зрив в Гусятинщині.

Після моєї утечі і відходу армії УГА за Збруч, польська поліція та частина польського війська пацифікувала деякі громади на Поділлі, особливо арештували і катували інтелігенцію, активних українських громадян, які брали участь в Листопадовім Зриві і в українських урядах.

Особливо жорстоко пацифікувала польська поліція в Копичинецько-Гусятинськiм повіті. Не пощадили вони також і моєї родини.

По таких прикрих споминах і картинах стало мені важко й гірко. Прикро було, що я в той Свят-Вечір опинився на “еміграції”, самотній, в чужій

хаті, без родинного тепла і святкового настрою.

Небезпечно було мені вертатися до рідних сторін, бо там чекав мене певний арешт і катування польської поліції, а в Кам'янці-Подільській огортав мене страх перед большевицькою “справедливістю” та непевність завтрашнього дня.

Ці прикрі спомини й важкі думки не давали мені довго заснути в той Щедрий Вечір!

Опівночі під вікнами мого помешканню з'явилися якісь люди. Я почув стукіт в дворі і крик: Одчиняй!

Перестрашена господиня вбігла з дітьми до моєї кімнати. Ой, мати моя! – большевики добиваються до нас, що робити? – Не відчиняйте, це мабуть п'яні колядники – потішаю господиню, а сам, зі страху трясуся, навіть одягнутися не можу.

– Одчиняй! А то стрілять будемо! – кричали під вікнами почали вибивати шиби, а потім розбили двері, і п'ять озброєних чекістів влетіли до моєї кімнати.

Почемо не відкрили дверь? – кричав старший чекіст і почав бити господиню. Інший бандит прикладом рушниці вдарив мене в спину і по голові, – я обкривавлений упав на долівку. Діти господині обступили мене й оборонили від дальшого катування.

Після обшуку в домі, не знайшовши зброї, а тільки “денгі й бумагі”, озброєні автоматами чекісти попровадили мене неодягненого до головної квартири Чрезвичайної Комісії, яка містилася у великім будинку над Смотровим, на Новім Плані.

В бюрах Чека великий рух. Чекісти з нагаями і автоматами в руках бігали по коридорах.

У великій залі, де чекісти реєстрували приведених, було вже багато арештованих і щохвилини прибували нові.

Цього дня, в Щедрий Вечір, відбувалася в Кам'янці-Подільській і в околиці масова облава на контрреволюціонерів, обвинувачених “в петлюризмі-бандитизмі”.

Провідник мого конвою зголосив черговому офіцерові:

Привели арештанта Михайла Александровича!

Знайшли зброю? – запитав офіцер. – Нет, только еті петлюровські бумагі.

– Ето хватіт! Ведіте его в общій погреб! – приказав чекіст.

Почувши такий вирок, я зрозумів, куди мене поведуть. У мене стиснулось серце, в голові закутилось, і я з переляку упав на долівку.

Солдати скоро привели мене до притомности, б'ючи ногами і заволокли вниз в підвалля, до "гробу", як називали цю камеру в'язні.

Тут побачив я правдивий гріб, правдиве пекло. У невеликій камері було кількадесять в'язнів, багато старих і молодих чоловіків та кілька жінок з дітьми. Ніде було сісти ані стати, – так тут повно й тісно. Сморід, бо не випускали цілу добу. На долівці і на стінах камери видно було кров і кучочки м'яса, та сліди від куль.

Сивоволосий селянки з Андріївки оповідав, що в цій камері відбувалась ліквідація контрреволюціонерів, яку переводила з насолодою якась садистична комуністка.

Крик, плач, зойки і проклони робили страшне враження на нас, новоприбулих в'язнів, і справляло ще більші болі й терпіння, ніж биття чекістів. Одна жінка, тримаючи двоє діточок, яких взяла з собою, не маючи де подіти їх, думала, що через дітей вирятуює себе від арешту – заводила вразливим плачем:

– Діточки, мої сирітки! Кати вбили вашого тата, а тепер мене уб'ють. Добрі люди, ратуйте мої сирітки!

Біль і розпука цієї вдови довели її до стану гістерії й нервового шалу, вона почала рвати на собі волосся й бити головою об стіну, аж до крові.

Ця розпачлива картини викликала у присутніх в'язнів такий жаль і такі прикрі переживання, що почали голосно плакати навіть бувші вояки і старші люди.

Большевики, почувши такий крик і плач, влетіли до камери, почали бити цю нещасну жінку й інших, хто плакав і попав їм під руки. Це катування спричинило ще більший крик і плач, а тоді чекіст почав стріляти. Перелякані люди попадали на долівку й душили в собі плач і ридання.

Після невеличкого заспокоєння один священник-в'язень із Вінницької області, о. Миколай, зворушеним голосом звернувся до православних:

Дорогі брати і сестри, діти мої! В цей день Богоявлення Господнього помолімся, просім Всевишнього, щоб охоронив нас від страшної кари катів. Помолімся, браття, за наш нарід, за всіх тих, що на волі, щоб вони ніколи не зазнали такої, як ми неволі.

Дрижали губи в старця, капали сльози з його очей, він зніс догори свої руки і спокійним голосом мовив і молився:

– "Отче наш, Господи помилуй і спаси нас..." Стояв той сивоволосий панотець і молився, як Христовий апостол, серед покривджених і за долю споневіrenих православних в'язнів і почав відправляти з пам'яті Йорданську Богослужбу.

Після того старенький пан-отець дрижачим голосом благословив і кропив вірних водою, яка була в посудині до пиття, а в'язні співали:

“Явивилася Єси днесь вселенній, і світ Твій Господи”. Одначе не могла ми вже докінчити цю Йорданську молитву-пісню.

Чекісти, почувши знову спів і плач, нагло вбігли до камери і почали бити нагаями і прикладами автоматів людей.

– “Что ви с... сини, долаєте?... Отправляете Йордан...”

Харашо! Я справлю вам сейчас Другой Йордан... – кричав мов божевільний старшина-чекіст.

Потім чекісти вибрали з гурту в'язнів кількох чоловіків, котрих серед страшного крику і плачу викинули на коридор і повели кудись...

Ранком в день Йордану почули ми на коридорі тяжкі кроки, брязкіт зброї, якесь шамотання і розпачливий крик: Рятуйте, хто в Бога вірує!... Після того почули з сусідньої камери, званої “камерою ліквідації” приказ “Роздівайся”, а потім постріли.

Це певно кати розстрілюють котрогось з наших – шепнув о. Миколай і укланувши, підніс руки догори і почав молитися:

Боже, Боже, спаси душу його, дай йому царство небесне, а нас визволи від лукавого і від такої нещасної смерти.

Після тієї езекуції почули ми із “смертної камери” нові розпачливі крики в'язнів, а потім постріли... другий, третій і десятий раз...

Страшний був цей Йордан, що коштував життя багатьом невинним людям.

Тільки здалека, з-над ріки Смотрича, долітав до “погребу” йорданський спів:

– “Явился Єси днесь вселенній і світ. Господи... пришел Єси, Світ неприступний”.

Свобода. – 1962. – Ч. 12. – 19 січня. – С. 315.

Примітки:

1. Д-р Олекса Воропай. Мемуарна література / Олекса Воропай // Визвольний шлях (Лондон). – 1983. – Кн. 3 (420). – березень. – С. 374.

2. Там само. – С. 375.

3. Шахнович, М. Кривавий Йордан сорок років тому / Михайло Шахнович // Свобода (Нью Йорк). – 1962. – Ч. 12. – 19 січня. – С. 3.

4. Св. п. Михайло Шахнович [Некролог] // Свобода (Нью Йорк). – 1964. – Ч. 175. – 18 вересня. – С. 3.

5. Шахнович, М. Названа праця; Організація цивільної влади ЗУНР у повітах

Галичини (листопад-грудень 1918 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.iv-fr.net/2007/06/18/page,11,organizacja_civilno_vladi_zunr_u_povtakh_galichini_listopad__gruden.

6. Шахнович Михайло // Вікіпедія – вільна енциклопедія: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>; Енциклопедія українознавства. У 10-х т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1954–1989. – С. 3795-3796.

7. Св. п. Михайло Шахнович [Некролог] // Свобода (Нью Йорк). – 1964. – Ч. 175. – 18 вересня. – С. 3.

8. Там само.

9. Д-р Михайло Шахнович [Некролог] // Свобода (Нью Йорк). – 1964. – Ч. 175. – 18 вересня. – С. 3.

10. Св. п. Михайло Шахнович.

11. Св. п. Михайло Шахнович; Д-р Михайло Шахнович.

12. Д-р Михайло Шахнович...

13. Св. п. Михайло Шахнович...

14. Д-р Олекса Воропай... – С. 375.

15. Шахнович, М. Названа праця.

Резюме

В статті на основі спогадів колишнього свідка подій Михайла Шахновича розкрито деякі аспекти більшовицьких злодеянь на святому вечорі в Каменці-Подільському в січні 1922 року.

Ключевые слова: Михаил Шахнович, Каменец-Подольский, святой вечер, 1922 год.

Одержано 3 жовтня 2011 року